

Юрій ПУКІВСЬКИЙ

ТРАДИЦІЇ ДОШЛЮБНОГО СПІЛКУВАННЯ МОЛОДІ У ВОЛИНЯН (на матеріалах весняного циклу народного календаря)

У статті розглядаються традиції дошлюбного спілкування, які побутували у волинян у ХХ ст. Доводиться, що окремі звичаї весняного циклу народного календаря виступали своєрідними формами молодіжного дозвілля. Завдяки залученню власних польових етнографічних матеріалів автор розкриває структуру та характерні особливості ритуалізованих взаємовідносин неодруженої молоді в різних частинах етнографічної Волині. Зроблено спробу визначити їх функціональне призначення та символіку.

Ключові слова: дошлюбне спілкування, народний календар, Волинь, звичаї, молодіжні ігри.

Народний календар — складна, багат шарова система, в якій поєднуються різні напластування, господарські потреби, раціональні знання і магичні дії та міфоритуальні уявлення.

Різноманітні аспекти календарних звичаїв та обрядів українців уже неодноразово ставали предметом спеціальної уваги сучасних народознавців [10; 17; 18; 26; 27; 28; 35]. На цьому тлі малодослідженою ділянкою народного календаря цілком слушно можна вважати систему дошлюбних стосунків молоді, яка становила його невід'ємну і досить важливу складову. Прив'язаність дошлюбного спілкування молоді до народного календаря зумовлювали природні сільськогосподарські сезони, яким відповідали певні періоди річного кола звичаїв та обрядів. Як засвідчують зібрані автором польові етнографічні матеріали [1; 2; 3; 4], ще наприкінці 50-х рр. минулого століття у весняному циклі народного календаря волинян побутувало чимало цікавих і досить своєрідних традиційних форм дошлюбних взаємин неодруженої молоді. Безумовно, про цілісну окрему систему дошлюбного спілкування у весняному циклі поки що не йдеться, позаяк багато форм молодіжного дозвілля та побуту у ХХ ст. існувало вже у модифікованому вигляді. І все ж дослідження цих взаємин має неабияку наукову цінність, з огляду на те, що вони були одним із найважливіших способів соціалізації молодих людей та підготовки їх до подружнього життя.

Активізація молодіжних зустрічей і найбільш гучні гуляння властиві для останнього тижня перед початком Великого посту, який тривав сім тижнів. Оскільки розваги та веселощі протягом усього посту заборонялись, то основна частина обрядів проводів зими і зустрічі весни виконувалась передусім напередодні його початку. Це святкування населення історико-етнографічної Волині називає Масницею, а сама назва святкового періоду стосується або всього тижня перед постом, або ж лише кількох останніх його днів (найчастіше періоду від четверга до неділі). У комплексі масничих звичаїв та обрядів українців, серед яких найпомітнішим і найбільш відомим є «колодка», особлива роль відводилась молоді. Не зупиняючись на описі всіх складових цього звичаю, розглянемо лише ті його компоненти, в яких яскраво виступає дошлюбне спілкування молоді. Одразу потрібно зазначити, що під час обстеження кількох адміністративних районів у різних частинах етнографічної Волині вдалося підтвердити повсюдне побутування згаданого звичаю, щоправда, у

відмінних локальних традиціях, оскільки в кожній місцевості «колодка» відзначалася по-своєму. Проте скрізь головним об'єктом колодки виступали саме незаміжні дівчата та неодружені парубки.

У селах Гощанського та Острозького районів Рівненщини виявлено так би мовити класичний варіант звичаю «волочити колодку», який побутував у багатьох етнографічних районах України в ХІХ — на початку ХХ ст. [36, с. 8; 24, с. 102; 33, с. 50]. У зазначеній місцевості ще в міжвоєнний період ХХ ст. була традиція прив'язувати «молодим, нежонатим» [2, арк. 27] парубкам до ноги або руки поліно. Характерно, що тут це робили переважно жінки старшого віку: «Жінки такі пристарі збиралися да й справляли..., робили комедії; прив'язують колодку да й кажуть тягнуть колодку» [2, арк. 37]. Відкупитися від колодки парубок міг лише тоді, якщо вгостив жінок горілкою: «Прив'язують, бо хочать, щоб він їм ставив могорич» [2, арк. 27]; «Потом вже він вгощає тих бабів» [2, арк. 37]. Отже, звичай «чіпляти» чи «волочити колодку» сприймався насамперед як жарт, а його основною метою було зібрати гроші і продукти для святкового частування.

Прив'язування парубкам поліно виступає як символ покарання та осудження за те, що вони вчасно, тобто до початку посту, не одружилися. Шлюб, який забезпечував продовження роду, завжди був однією з найважливіших традиційних цінностей сільської громади, а тому всі питання, що з ним пов'язані, були предметом пильної уваги з її боку. Крім того, як зазначила російська дослідниця Віра Соколова, «той, хто не вступив вчасно у шлюб, а отже не виконав свій обов'язок, за первісними уявленнями, міг негативно впливати на природу, не сприяти родючості» [33, с. 56].

Українська «колодка» має аналогію у слов'янському світі. Наприклад, у Словенії і Хорватії дівчат та парубків, що досягли шлюбного віку, але не одружилися, змушували тягнути корито або колоду [21, с. 247]. На думку Михайла Глушка, первісна семантика цього звичаю сягає доісторичного періоду. Зокрема, тоді головним суб'єктом «колодки» виступав молодий бик, якого вперше об'їжджали в парі з доповідним волом, але у процесі редукції і трансформації він втратив своє значення, став засобом осудження неодруженої молоді, стимулювання укладення нових шлюбів [14, с. 454].

Окремі згадки про чіпляння колодки вдалося зафіксувати і на теренах західної частини Волині, а саме на Сокальщині: «Забавки всякі робили. Взяли і прив'язали, що колодка, за ноги. І навіть дівчину злапали і там прив'язали її, чи шось вчіпили на заді» [3, арк. 7]. Цікаво, що досить близький до наведеного опису звичай побутував у поляків — непомітно чіпляти дівчаттам на спину невеликі загорнуті у шматини кусочки дерева — «кльоцки» [12, с. 204]. Отже, у цьому випадку «колодка» виступає лише як форма забави молоді — без жодного смислового навантаження.

Те, що «колодка» мала на меті стимулювати одруження молоді, свідчать навіть «колодчані» пісні, фрагменти яких вдалося зафіксувати під час експедиційного дослідження в різних частинах Волині вже на початку ХХІ ст. Наведемо ті з них, в яких добре помітні саме шлюбно-любівні мотиви:

*Була я на колодці
Моргала я на хлопця [2, арк. 13].*

*Упала колодочка з печі
Та й побила Семенові плечі.
Ото тобі, Семене, за мене,
Шо ти ходиш по ночах до мене [4, арк. 27].*

*Ой чарочко, чарочко медовая,
З ким я тебе п'ять буду молодая?²
Без вірного дружбоньки, без совету,
Десь поїхав миленький — вдома нету.
Десь поїхав миленький в городочок,
Не на довге времячко, на часочок.
Не на довге времячко, на часочок —
А мені видалося, що й годочок [2, арк. 21].*

Іноді їх зміст має навіть яскраво виражений еротичний характер:

*Ой колодка, колодка',
В мене губа солодка',
В мене одна, в тебе дві —
Солодкі обидві [3, арк. 11].*

Цікаво, що текст останнього народного твору зафіксував свого часу також польський дослідник Броніслав Сокальський, зазначивши, що це одна з найскромніших пісень, які співають на колодку [38, с. 202]. Можна стверджувати, що звичай «колодки» відображав шлюбні інтереси громади.

Натомість у східній частині етнографічної Волині (Славутський р-н Хмельницької обл.) звичай «колодки» постає у специфічному локальному варі-

анті, досить близькому до східноподільської традиції [25, с. 374]. Під час етнографічної експедиції тут було виявлено лише дві незначні згадки про описане нами прив'язування колодки неодруженим парубкам [1, арк. 14, 28]. Найчастіше «колодкою» тут називали гостину на Масницю, яку влаштовувала неодружена молодь: «Колодку — це хлопці дівчатам носили. Було так, що вже в суботу хлопці беруть пляшку, йдуть, де дівчата збираються, і там вже вони вгощаються. Вже хлопці — горілку, а там вже [...] ці дівчата [...] закуску яку рихтують. Да й там вони собі вгощаються» [1, арк. 91]. Тобто під час Масниці хлопці відвідували дівчат, які збиралися у певній хаті, і пригощали їх горілкою: «То в нас колись такий був обичай на колодку, то, як кажуть, на Масляну — хлопці до нас приносили горілку. Це вони називають колодку» [1, арк. 42]. Іван Беньковський зазначав, що на заговини перед Великим постом збиралася однакова кількість дівчат і хлопців, аби кожний мав пару [8, с. 74]. За свідченнями опитаних респондентів, можна стверджувати, що в середині ХХ ст. термін «колодка» на теренах східної частини Волині використовувався для позначення молодіжних зібрань на масничному тижні, які супроводжувалися вгощаннями.

Дуже часто від інформаторів Славутського району можна почути вислів «напивати» або «запивати колодку»: «Хлопці ходили до дівчат колодку напивати — могорич несли...» [1, арк. 38]. Крім того, вони звертали увагу на ту обставину, що хлопець «напивав колодку» до дівчини, яка йому подобалась, або з якою він зустрічався: «Як хлопець ходить до дівчини, то вже на Масницю приходить і напиває цю колодку» [1, арк. 18]. «Запиваючи колодку», він обдаровував її частунком: «Це хлопці йдуть до дівчат на Масницю запивати колодку. От ходить хлопець з дівчиною, то вже він їй несе якогось подарка [...]: чи цукерки, чи ще там шось. То це називається колодка» [1, арк. 33]. Дуже часто «напивання колодки» означало вибір майбутньої нареченої: «Хлопець до дівчини ходить і вже буде брати. То, кажуть, пішов колодку напивати, [...] вже буде її брати. То вже весілле в їх буде» [1, арк. 58]; «Потім буде женитися з нею» [1, арк. 33]. Своєрідне, дуже цікаве продовження звичаю «напивання колодки» у волинян відноситься до обрядовості Великодніх свят, про що мова буде далі.

З початком Великого посту вечорниці припинялися, отже і можливість молодіжних зібрань. У своєрідній формі це описав народознавець Борис Познанський: «Ті досвітки на Масяній не сходять з пам'яті. Тоді вона йому почепила червону стрічку, колодку, із того часу ні разу не сходилась з ним, та й сливе (мабуть. — Ю. П.) не бачила його» [32, с. 12]. За твердженням відомого дослідника Волині Миколи Теодоровича, упродовж перших двох тижнів Великого посту була заборона співати пісні, і лише з третього тижня починалася «вулиця» — весняні забави молоді з піснями та іграми [34, с. 529]. Однак, під час історико-етнографічних експедицій автохтони Волині стверджували, що «першого тижня в піст починали співати» [2, арк. 39]; «Як починається піст, то вже зачинають співати в піст» [2, арк. 41]. Пісні, які виконували протягом Великого посту, респонденти називають найчастіше «веснянками»: «Це вже як починається піст, до Паски сім неділь, то вже веснянки. [...] Тільки веснянки співали в піст» [1, арк. 73]. Проте відома тут й інша назва творів — «постові пісні»: «Коли починається піст — ми збиралися [...]. Під кожною хатою якісь колоди лежали майже все. Збираються хлопці, дівчата, сідають на ту колоду і співають. Були постові пісні і співали ті пісні» [4, арк. 34]. Для чіткого розмежування відповідних народних творів поки що недостатньо зафіксованих польових матеріалів. Так чи інакше, але весною місце зібрання молоді переноситься з приміщення на вулицю або вигін. Саме тут досить часто між дівчатами, які співали веснянки, і парубками відбувалися взаємні жартівливі перепалки: «Ой співали, колись у піст співали. На вулиці сходилися в суботу ввечер, в неділю і співали собі дівчата. Співали та так шутя дражнилися:

*Ой весно наша, весно,
Шо ж ти нам принесла?
Принесла вам птицю,
Зеленьку травцю.
На малі діти зросту,
На великі коросту.*

Но ми на хлопців все співали — на хлопців коросту заспіваєм. Ми на хлопців, хлопці на нас, сміялися...» [4, арк. 2]. У веснянках, які нині вже майже не побутують, одне з найважливіших місць посідає тема кохання, домінує мотив залицання та вибору пари. Доцільно навести текст окремих з них:

Ой під мостом, мостом
Травка росте ростом,
Ой люблю, люблю [я]
Того козаченька,
Що високий ростом.
Що високий ростом,
Васильками пахне,
Буду його цілувать,
Поки він не засне.
Вже націлувався,
Вже намиливався,
Як у саду соловей
Та й нащобетався.
А у саду соловей
Щебече раненько,
Як мій милий коло мене —
Мені веселенько [1, арк. 57].

Ой уже весна,
Ой уже красна,
Розвивайся луже (двічі)
Да розвивайся луже.
Ходить хлопець до дівчини,
Любить її дуже (двічі)
Да любить її дуже [1, арк. 73].

В окремих веснянках присутня тема одруження:

А вже весна,
А вже красна
Розвивайся гаю.
Ой чого ходиш,
Чом не женишся
Дмитре бугаю?

Або до дівчини співають:

А вже весна,
А вже красна
Розвивайся липко.
Ой чого ходиш,
Чом не йдеш заміж,
Галю задрипко? [1, арк. 79].

Ой жаль, жаль да ще й невеликий, ще й невеликий.
Бо поїхав Павличок на сивім коні.
Ой як приїхав шапочку зняв
— Серце-Яриночко, я з коня впав,
Ой упав, упав та ще й не забився.
Мила Яриночко, я в тебе влюбився.
— Ой чи я буду щаслива з тобою,
Коли я стану твоєю дружиною?
— Будем щасливо з тобою жити
І будем завжди друг друга любити [2, арк. 51].

На теренах Західної Волині, крім веснянок, виявлено також побутування окремого пласту кален-

дарно-обрядових пісень — «гаївок». Виконували їх лише під час Великодніх свят і здебільшого на церковному подвір'ї. Гаївкова традиція характерна передусім для південно-західних районів Волині, принаймні ще в першій половині ХХ ст. тут були досить розповсюджені великодні хороводи, танці, ігри з піснями на подвір'ї біля церкви [13, с. 12; 20, с. 303; 37, с. 460]. На жаль, на початку ХХІ ст. вони збереглися переважно лише у пам'яті жінок старшого віку. Серед чинників, які зумовили їх фактичне зникнення, не останню роль відіграли активна антирелігійна кампанія та пропаганда «нової соціалістичної обрядовості» у радянський період, що засвідчують і самі респонденти: «Гаївки бавилася молодьож. Співали, подоляночки водили кругом церкви. І клякали, рушничок давали, вибирай собі кого хочеш: дівчина — хлопця, хлопець — дівчину... Дуже цікаво було. А за большевиків не можна було» [3, арк. 3]. Сказане підтверджує і той факт, що в тих районах Волині, які були приєднані до УРСР лише після Другої світової війни, цей пласт народної культури зберігся значно краще. У селах західної частини історико-етнографічної Волині вдалося зафіксувати декілька зразків гаївок. Провідне місце у цих народних творах посідає також тема кохання, домінують мотиви залицяння, вибору пари:

Сидить качур, сидить качур
Горохляне вінко. (двічі)
Вибирай си качуреньку
Що хорішу дівку. (двічі)
Єс там, єс там дівка
У старого віята. (двічі)
Хорошая, прибраная,
Тільки не робітна. (двічі)
До роботи не береться,
До серпа не гнеться. (двічі)
Як побачить кавалера —
Під боки береться. (двічі)

Коло роблять. І хлопець виходить і ту її вибирає. Бавляться кругом. Тако коло — хлопці і дівчата, а хлопець їден сидит і коли там співають, то він собі вибирає дівку. І потім вже співають, як він вже вибрав» [3, арк. 9]. Як засвідчує процитований опис, виконання гаївок супроводжували рухи, гра. На відміну від веснянок, які виконували здебільшого лише дівчата, безпосередню участь у гаївкових забавах брали також хлопці: «... То хлопці і дівчата так о руку

через плече і так цілий час — аж вже ся шнурок зробе. Тоді ся той шнурок вже розв'язує і ся каже:

*Наші милі огірочки,
То ся в'ють,
То ся розвивають.*

І тоді хлопці беруть дівчат і ведуть від церкви аж до клубу, поза клубом. Так файно бавилисі» [3, арк. 10].

Ще в середині ХХ ст. побутували серед волинян такі великодні ігри, як «Довга лоза», «Хрещик»: «Дівчата під церквою, хлопці грають «Довгої лози». Дівчата беруться за руки, і хлопці, і біжать; хто котрих переб'є. Кругом церкви так бігають...» [4, арк. 19]; «На перший, на другий день Хрещика грали» [4, арк. 9]. Очевидно, що головними учасниками цих ігор була молодь. Часто через ігри вона легалізувала вчинки, які зазвичай заборонялися «на людях» [31, с. 88]. Наприклад, у деяких іграх обов'язковим елементом був поцілунок.

У народі великодні ігри не дарма вважалися справжніми ярмарками наречених. Значною мірою вони відображали шлюбно-любівні інтереси громади [6, с. 699]. Саме під час великодніх забав церковне подвір'я, на якому збиралися майже всі селяни, за висловом В'ячеслава Камінського, «на три дні ставало місцем особливого пошвавлення, свого роду клубом» [20, с. 302]: парубки і дівчата показували себе одне одному, демонстрували свій новий одяг, свої здібності, зрештою, своє вміння поводитися на людях.

Веснянки та гаївки любовно-шлюбної тематики становлять найбільшу групу ігрових і хороводових пісень [19, с. 9—10]. Деякі дослідники пояснюють це тим, що міфопоетичне сприйняття весняної пори з її всезагальним оживленням у навколишній природі наклало особливий відбиток на сферу переживань і почуттів людини, пов'язаних із припливом любовних жадань, прагненням знайти собі пару і таким способом продовжити рід [16, с. 305]. Справді, домінування шлюбно-любівної тематики у веснянках та гаївках є цілком закономірним явищем. У період зимових м'ясиць значна частина старшої молоді одружувалася, тобто виходила зі складу молодіжної громади. Відповідно весною відбувалося формування нових молодіжних громад і певна частина молоді тепер отримувала право вступати у шлюб [5, с. 351]. Саме тому мотив вибору пари, а відтак і побажання швидкого шлюбу були дуже популярними у весняних обрядових творах.

Напевно, одним із найцікавіших елементів дошлюбного спілкування у весняному циклі народного календаря населення етнографічної Волині є великодній звичай «віддавати колодку», який безпосередньо пов'язаний з масничною обрядовістю. Суть цього звичаю у тому, що дівчата, яких вгощали хлопці («напивали до них колодку» під час святкування Масниці) обдаровували їх у відповідь на Великдень. Заздалегідь, протягом Великого посту вони вишивали хлопцям хустки: «На Паску вже кожна дівчина із хлопцем, з яким вона ходить, дружить, то повинна [...] на Паску вишити платочка» [1, арк. 91]. Інакше кажучи, на Великдень (точніше, на другий день Великодніх свят) дівчина символічно повертала «колодку» своєму хлопцеві, ніби віддячуючи йому за вгощення на Масницю: «Це напивають колодку. От збиралися хлопці, дівчата напивали колодку, а на Великдень вона йому повинна [...] оддати ту колодку» [1, арк. 112]; «Вже ми на Паску, кожна дівчина вишивала своєму хлопцеві дуже гарного платка. Я його виробляла кружевом і на кожному углі вишивала квітку, пару голубів. Як вже на Паску, вже ці хлопці приходять до нас, що приходили на колодку, і ми вже в ці платки їм нав'язували яйця крашані і цукерки» [1, арк. 42].

Частина респондентів стверджувала, що обов'язковим атрибутом повертання колодки були крашанки: «Я дівка, а ти парубок. От ми гуляєм. Він приходить, приносить... Це п'єм колодку — хлопці, дівчата. А дождали Паски, вже на Великдень я вишиваю своєму хлопцеві платок, зв'язу там крашанок в той платок і йому дам» [1, арк. 65]; «Вже на Великдень вона йому дає яйця» [1, арк. 66]. Натомість інші респонденти наголошували, що обов'язково повертали «за колодку» вишиту хустину: «Дівчина вишивала платка і дарувала хлопцеві своєму» [2, арк. 22]. В одному з волинських сіл (с. Вільгір Гошчанського р-ну Рівненської обл.) вдалося записати навіть віршовані слова, з якими дівчина зверталася до свого парубка: «Платочки вишивали дівчата і дарували хлопцям на Паску:

*Люблю тебе сердечно,
Дарю платок на вечно.
Як прийдеться до розлуки,
Віддай платок в руки» [2, арк. 12].*

Підтвердити поширеність цієї словесної формули поки що не вдалося, через що вважаємо її локальною традицією.

Великодні ритуалізовані обдаровування виявляли взаємні симпатії молодих людей, їхні шлюбні наміри. Якщо дівчина повертала на Великдень хлопцеві «колодку», то це і сприймалося як підтвердження її прихильності: «Вже цей хлопець до неї хоче (свататись. — Ю. П.), вже вони там договорювались, то вона платочка дає йому [...], щоб всі бачили, і вже танцюють вони. То, кажуть, вже буде договір в них, вже буде сватати» [1, арк. 93].

Часто «напивання» і повернення колодки завершувались укладенням шлюбу, про що неодноразово згадували самі респонденти: «Ну, якщо такі, що в них йде до весілля, то (дівчина. — Ю. П.) мала на Паску якогось там подарка наріхтувати» [1, арк. 54].

Словом, до 60-х рр. ХХ ст. включно звичай «віддавати колодку» у Великодні свята був дуже важливим елементом дошлюбного спілкування молоді у волинян Славутчини. Доцільно зазначити, що на теренах Гошанщини, де звичай «напивання колодки» під час Масниці автор цих рядків не виявив, звичай обдаровувати парубків крашанками і власноруч вишитою хустиною усе ж побутував. Щоправда, тут це великоднє обдаровування означували терміном «волочільне» [2, арк. 34].

Звичай обдаровування дівчатами парубків побутував і на теренах галицької частини етнографічної Волині. Зокрема, тут його зафіксував свого часу Мирон Кордуба. Щоправда, головним предметом місцевого обдаровування були не крашанки, а писанки. Вчений також зазначив, що у народній свідомості «писанка відіграє особливо важну роль в відносинах між дівчиною і парубком і подарована писанка має силу викликати або зміцнити любов» [23, с. 179]. Можна припустити, що раніше (до ХХ ст.) саме писанки були головним атрибутом більшості великодніх звичаїв, але після Першої світової війни вони поступово зникають на теренах Волині [37, с. 457].

Систему дошлюбного спілкування молоді у весняну пору доповнює також звичай обливання парубками дівчат на другий день Великодня; звідси й назва цього дня — «обливаний понеділок». До речі, цей звичай ще в ХVІІ ст. привернув увагу французького інженера-картографа Гійома Левассера де Боплана [9, с. 117]. У середині ХІХ ст. обливання дівчат водою на теренах Волині теж фіксували народознавці [36, с. 24; 11, с. 439]. Нині цей звичай побутує тут спорадично. Головний ареал його розповсюдження — це галицька частина етнографічної Волині. Натомість

у сусідньому Горохівському районі Волинської області під час етнографічного дослідження виявити його не вдалося. Сказане стосується і Славутського району Хмельницької області, який знаходиться у східній частині етнографічної Волині. Не відомий цей звичай і в південних районах Рівненської області, які входять до середньої частини Волині [15, с. 115; 22, с. 134]. Нічого не згадує про нього також сучасна дослідниця народного календаря Рівненщини Тетяна Пархоменко [30]. Щоправда, під час етнографічної експедиції в 2009 р. у Гошанському та Острозькому районах Рівненської області поодинокі респонденти стверджували, що в минулому «обливалися» [5, арк. 34]; «На другий день Паски дівчат обливали. Такий був обичай. Хлопці обливали дівчат. Дівчата ховаються, а хлопці їх підловлюють» [2, арк. 6].

Одразу потрібно зауважити, що в селах, розташованих у північній частині Гошанщини, ближче до Полісся, цей звичай не відомий зовсім [2, арк. 16, 20]. І справді, поліський етнографічний матеріал не дає нам підстав для твердження про існування тут звичаю великоднього обливання. Чітко окреслити ареал поширення цього звичаю у межах Волині можна буде лише після докладних польових етнографічних досліджень інших її частин.

На думку Віри Соколової, обливання водою є пережитком такого культурного явища, як весняні шлюби у слов'ян [33, с. 115]. Сучасні дослідники тезу про можливість існування весняних шлюбів уже спростували [14, с. 437], однак великоднє обливання все ж відіграло помітну роль у формуванні і регулюванні міжстатевих відносин у молодіжному середовищі [7, с. 454].

За словами респондентів, обливання мало публічний характер і відбувалося найчастіше на вулиці: «Бігали по цілій дорозі, втікали дівчата від хлопців» [3, арк. 4]. Водночас хлопцям дозволялося обливати дівчат також вдома: «Обливалися дівчата, хлопці. То як вже є дівчата в хаті, то стоять з відрами під дверима хлопці» [2, арк. 48]. За твердженням уже згаданого М. Кордуби, аби відкупитися від обливання водою, волинські дівчата обдаровували хлопців писанками чи крашанками [23, с. 179]. Натомість збереглися свідчення протилежного змісту: дівчата дарували крашанки хлопцям у відповідь за обливання, віддячуючи їм за це: «О то вже обов'язательно дівчат пообливають. Хай де хоч сховаються, а найдуть таки і облиють. На волочільника то обливалися ще й як. То

ти прийшов, обілляв дівчину, то дівчина повинна тобі дати волочілого: яєць там, яєсь печиво» [2, арк. 34]. Отже, великоднє обливання також виступало своєрідним ритуалізованим засобом молодіжного спілкування у народному календарі. Цю думку підтверджує інформація, яку наводить у своєму дослідженні Тетяна Агапкина, описуючи традиції обливання у поляків. За її словами, парубок намагався облити саме ту дівчину, яка йому подобалась, а відмова від обливання дівчини вважалась виявом неповаги, знаком безчестя і сорому [6, с. 504—505]. У Середньому Подніпров'ї у понеділок парубки-обливальники і дівчата сходилися в одну хату, де в складку бенкетували, веселилися з піснями та музикою [29, с. 35].

Узагальнюючи сказане, потрібно відзначити, що тема дошлюбного спілкування, соціалізації молоді є важливим аспектом народного календаря волинян. Багато весняних звичаїв та обрядів безпосередньо чи опосередковано стосуються цієї сфери. Активне взаємне спілкування молодих людей найбільше виражене у молодіжних іграх та забавах, які вважались справжніми ярмарками наречених. Основними мотивами веснянок та гаївок, що виконувались протягом Великодніх свят, є побажання швидкого шлюбу та щасливого подружнього життя.

Звичаї «напивати» і «повертати колодку», відображаючи шлюбні наміри та взаємні симпатії молодих людей, відігравали особливу роль у дошлюбному спілкуванні волинян. Особливість звичаю «прив'язувати колодку» в тому, що його метою було стимулювати укладення нових шлюбів. Більшість описаних звичаїв, що мали чітко визначену прописку у народному календарі, проіснували до другої половини ХХ ст. включно, а окремі з них (великоднє обливання) побутують і досі.

Незважаючи на те, що молодіжні взаємини є ніби відокремленою автономною системою, яка не конче залежить від народного календаря, все ж у ритуальному просторі циклу весняних календарних свят вони посідають дуже вагоме місце.

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі — Архів ЛНУ ім. Івана Франка). — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 187-Е. — 120 арк.
2. Архів ЛНУ ім. Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 297-Е. — 58 арк.
3. Архів ЛНУ ім. Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 298-Е. — 13 арк.
4. Архів ЛНУ ім. Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 345-Е. — 78 арк.

5. Агапкина Т.А. Весна / Т.А. Агапкина // Славянские древности. Этнолингвистический словарь / под общей ред. Н.И. Толстого : в 5-ти т. — М., 1995. — Т. 1. А—Г. — С. 348—352.
6. Агапкина Т.А. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл / Т.А. Агапкина. — М., 2002. — 816 с.
7. Агапкина Т.А. «Обливанный» понедельник / Т.А. Агапкина // Славянские древности. Этнолингвистический словарь / под общей ред. Н.И. Толстого : в 5-ти т. — М., 2004. — Т. 3. Круг-Перепелка. — С. 454—455.
8. Беньковскій И. Обычай и поверья, приуроченные к «Великодню» / И. Беньковскій // Киевская старина. — 1895. — Т. XLIX. — Кн. 5 (май). — Отд. II. — С. 70—76.
9. Боплан Г. Опис України / Гійом Левассер де Боплан ; пер. з фр., приміт. та передм. В. Косик. — Львів, 1998. — 180 с. : іл.
10. Боян С.П. Аграрні мотиви у весняно-літній календарній обрядовості бойків / С.П. Боян // Вісник Прикарпатського університету. Історія. — 2009. — Вип. XV. — С. 107—114.
11. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : у 2-х т. / Олекса Воропай. — К., 1991. — Т. I. — 449 с.
12. Ганцкая О.А. Поляки / О.А. Ганцкая // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (конец XIX — начало XX в.): весенние праздники. — М., 1977. — С. 203—219.
13. Гаюк С. Волинські гаїлки / Семен Гаюк // Наш світ. — 1936. — Ч. 4 (квітень). — С. 12—15.
14. Глушко М. Походження та джерела слов'янської «колодки» як звичаю весняної календарної обрядовості / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету : Серія історична. — 2005. — Вип. 39—40. — С. 433—455.
15. Глушко М.С. Історико-етнографічна Волинь : локалізація, межі (за матеріалами наукових досліджень другої половини ХХ — початку ХХІ ст.) / М.С. Глушко // III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». — Луцьк, 17—19 травня 2006 р. : Доповіді та повідомлення : в 3-х т. / Укр. іст. т-во Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2007. — Т. I. — С. 111—119.
16. Голубець О. Любовно-шлюбна семантика гаївок давньої верстви / Оріся Голубець // Народознавчі зошити. — 2001. — № 2. — С. 305—313.
17. Горошко Л. Символічна функція води у весняно-літній обрядовості українців Східних Карпат (очисний аспект) / Леся Горошко // Народознавчі зошити. — 2004. — № 5—6. — С. 705—713.
18. Дмитрів З. Ритуальний хліб у весняних звичаях та обрядах населення Рівненського Полісся / Зіновій Дмитрів // Народознавчі зошити. — 1997. — № 1. — С. 9—13.
19. Календарно-обрядові пісні / упоряд., передмова, приміт. О.О. Чебанюк. — К., 1987. — 392 с.
20. Каминскій В. Праздникъ Пасхи въ селе Косарево Дубенскаго уезда, Вольнской губернии / Вячеславъ Каминскій

- скій // Киевская старина. — 1906. — Т. ХСІІ. — Кн. 3—4 (мартъ—апрель). — Отд. I. — С. 299—320.
21. Кашуба М.С. Народы Югославии / М.С. Кашуба // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (конец XIX — начало XX в.): весенние праздники. — М., 1977. — С. 243—273.
 22. Кирчів Р. Історико-етнографічні райони України та етнографічні групи українського народу / Роман Кирчів // Етнографія України : навч. посібн. / за ред. С.А. Макаруча ; 2-ге вид., перероб і доп. — Львів, 2004. — С. 124—148.
 23. Кордуба М. Писанки на галицькій Волині / Мирон Кордуба // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1899. — Т. I. — С. 169—207.
 24. Котлярова Л. Релікти звичаю «колодка» на Переяславщині / Людмила Котлярова // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. пр. — К., 2009. — Вип. 28. — С. 101—105.
 25. Курочкін О.В. Обрядовість (Календарні свята і обряди) / О.В. Курочкін // Поділля: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1994. — С. 358—385.
 26. Кутельмах К. Аграрні мотиви в календарній обрядовості поліщуків / Корнелій Кутельмах // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. — Львів, 1999. — Вип. 2 : Овруччина, 1995. — С. 191—210.
 27. Кутельмах К. Дохристиянські та християнські мотиви в календарних обрядах українців : грані співіснування / Корнелій Кутельмах // Народознавчі зошити. — 2003. — № 1—2. — С. 94—97.
 28. Кутельмах К. Поминальні мотиви в календарній обрядовості поліщуків / Корнелій Кутельмах // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. — Львів, 1997. — Вип. 1 : Київське Полісся, 1994. — С. 172—203.
 29. Максимович М.О. Дні та місяці українського селянина : Етнографічна розвідка / М.О. Максимович ; упорядк., пер. з рос., вступ. стаття та прим. В. Гнатюк. — К., 2002. — 189 с.
 30. Пархоменко Т.П. Календарні звичаї та обряди Рівненщини: Матеріали польових досліджень / Т.П. Пархоменко. — Рівне, 2008. — 199 с., іл., нот.
 31. Петрова Н.О. Форми дошлюбного спілкування в українців Одещини (весняно-літній цикл) / Н.О. Петрова // Записки історичного факультету ОНУ ім. І.І. Мечникова. — Вип. 17. — Одеса, 2005. — С. 88—96.
 32. Познанський Б. Весна в українському селі / Борис Познанський. — Львів, 1887. — 65 с.
 33. Соколова В.К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов XIX — начало XX вв. / В.К. Соколова. — М., 1979. — 289 с.
 34. Теодорович Н.И. Волинь в описаниях городов, местечек и сел в церковно-историческом, географическом, этнографическом, археологическом и др. отношениях / Н.И. Теодорович // Историко-статистическое описание церквей и приходов Вольнской епархии. — Почаев, 1899. — Т. IV. Уезд Староконстантиновский. — 928 с.
 35. Чеховський І. Демонологічні вірування і народний календар українців Карпатського регіону / Ігор Чеховський. — Чернівці, 2001. — 303 с.
 36. Чубинський П.П. Календар народних обычаев и обрядов с соответствующими песнями // Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-западный отдел. Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским — Санкт-Петербург, 1872. — Т. III : Народный дневник / П. П. Чубинский ; изданный под наблюдением Н.И. Костомарова. — 486 с.
 37. Dymnycz N. Obrzędy i wierzenia ludowe w okresie Świąt Wielkiej Nocy / Nazar Dymnycz // Rocznik Wołyński. — Równe, 1931. — Т. II. — S. 456—461.
 38. Sokalsk B. Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym / Bronisław Sokalski. — Lwów, 1899. — 496 s.

Yuriy Pukivsky

ON TRADITIONS OF PRE-MARITAL INTERRELATIONS IN THE YOUTH OF VOLHYNIA

(according to materials of spring cycle at traditional folk calendar)

In the paper have been considered some traditions of pre-marital interrelations known in Volhynia land during XX c. It has been stated that certain customs of spring cycle of traditional folk calendar had in fact been quite peculiar forms of youth' leisure. By use of his own field ethnographic materials the author investigates the structure and special features of ritual mutual relations of the unmarried youth in different parts of ethnographic Volhynia. An attempt has been made to determine their functional roles and symbolic meanings.

Keywords: pre-marital interrelations, traditional folk calendar, Volhynia, customs, youth' games.

Юрій Пукивський

ТРАДИЦІЇ ДОБРАЧНОГО ОБЩЕННЯ МОЛОДЕЖИ У ВОЛЫНЯН

(на матеріалах весеннього циклу народного календаря)

В статье рассматриваются традиции добрачного общения, бытовавшие у волинян в XX в. Доказывается, что отдельные обычаи весеннего цикла народного календаря выступали своеобразными формами молодежного досуга. Благодаря использованию собственных полевых этнографических материалов автор раскрывает структуру и характерные особенности ритуализированных взаимоотношений неженатой молодежи в разных частях этнографической Волини. Сделана попытка обозначить их функциональное назначение и символику.

Ключевые слова: добрачное общение, народный календарь, Волинь, обычаи, молодежные игры.